

Бажал Юрій Миколайович,
д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри
економічної теорії, Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНСЬКИХ РЕФОРМАХ

Можна стверджувати, що теперішній процес реформування українського суспільства відбувається без залучення сучасних досягнень економічної науки. Такий стан ніби є зрозумілим з огляду на відсутність загальноприйнятого концептуального канону. Неокласичний «мейнстрим» піддається справедливій критиці, широкий спектр гетеродоксальних теорій перебуває у дискусійному просторі. Тим не менш, важко зрозуміти майже повну відсутність концептуальних фундаментальних економічних дискусій про форми, зміст та механізми реформ в Україні. Знаковими виявилися відомі слова другого Президента країни: «Скажіть мені, що будувати, і я побудую». Питання – що ми будемо в економіці, не тільки не отримало відповідей, а й можна спостерігати активний демонтаж всіх інституцій, які могли би спробувати знайти таку відповідь, чи хоча би сприяти її формуванню. Мова йде про катастрофічне зменшення в країні розробок з фундаментальної економічної теорії та історії економічної думки, про штучний запуск процесів самоліквідації кафедр економічної теорії та спеціальностей з економічної теорії в університетах, останні роки доживає спеціальність з економічної теорії в аспірантурі.

Багато експертів вважає, що це природний процес функціонування ринкового середовища. Мовляв, така кон'юнктура, немає попиту на фундаментальну економічну науку, молоді люди прагнуть набути практичні спеціальності для успішного працевлаштування. Це є факт і таку логіку важко спростувати. Але таким же незаперечним фактом є те, що ніколи і ніде у світі масовий споживач освітніх послуг не формував попит на розвиток фундаментальної науки і освіти, особливо економічної. Це був промисел нечисленної освіченої еліти, яка усвідомлювала критичне значення набуття фундаментальних наукових знань для процвітання країни чи імперії. Усвідомлювала через опанування фундаментальних філософських та соціально-економічних наук.

Наприклад, в усіх розвинутих могутніх суспільствах еліта вкладала чимало коштів у розбудову грандіозних бібліотек для накопичення фундаментальних наукових праць, на базі яких виростали навчальні заклади університетського типу. Александрійська бібліотека була стовпом Єгипетської та Єлліністичної цивілізацій, Будинок Мудрості в Багдаді забезпечував потугу арабської цивілізації, Толедська Школа перекладачів стала фундаментом для розвитку європейських університетів і могутності імперської Іспанії, Бібліотека Ярослава Мудрого відіграла величезну роль у розквіті Київської Русі.

Цей перелік можна продовжувати і дійти до 1918 року, коли у новонародженій Українській державі заснували і почали розбудову спочатку Національної бібліотеки Української Держави і далі Української академії наук. Яка масова кон'юнктура обумовлювала появу і підтримку цих інституцій? Яка масова кон'юнктура обумовлює сьогодні величезні бюджети багатьох провідних

університетів на поточне поповнення бібліотечних фондів? Такий бюджет одного університету перевищує бюджет Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Наведені факти засвідчують рівень еліти тих часів і народів, для якої питання про необхідність і роль функціонування сильного наукового і освітнього середовища у становленні та розвитку економічної потуги держави не було дискусійним. Вони точно знали, що знання – це сила. Але звідки ця еліта діставала такі знання? Ось це потужне наукове середовище (фундаментальна науково-освітня екосистема) і формувало інтелект згаданої еліти, яка здійснювала ефективне державне управління. Ця традиція продовжується і сьогодні. В багатьох динамічних країнах успішні реформи починались саме з пріоритетного піднесення галузі освіти і науки. Саме для формування державницької еліти з такою світоглядною візією і потрібно розвивати в Україні фундаментальну економічну науку і освіту.

Відсутність в Україні кадрів з фундаментальною економічною підготовкою, які здатні ідентифікувати і осмислювати передовий світовий досвід з тим, щоби переймати й адаптувати його в наших умовах, а також розуміти сутність нових сучасних викликів та кваліфіковано шукати відповідні рішення, створює проблеми з формуванням ефективної економічної політики. Наведемо декілька прикладів.

Якщо порівняти поточні економічні стратегії «Європа 2020» і «Україна 2020», то можна легко побачити їх абсолютно різну концептуальну основу. Вірніше – чітко ідентифікувати таку основу в європейській стратегії та відсутність – в українській. Виникає просте питання, чому Україна, обравши шлях європейської інтеграції, концептуально не приєднується до офіційної європейської економічної стратегії, яка рекомендована як обов'язкова для всіх членів ЄС та країн-кандидатів? Так, в стратегії «Європа 2020» першим основним пріоритетом розвитку ЄС названі освіта та інновації (smart growth). Чому ж у нас ці галузі фактично знаходяться на «залишковій» бюджетній позиції та мають тренди деградації і дедалі більшого відставання від європейських стандартів? Чому наших державних керманців не хвилює факт останнього місця України в європейських економічних змаганнях?

Візьмемо інший авторитет – інститут Нобелівських премій з економіки. Чи мають ці визнані досягнення економічної науки світового рівня якийсь вплив на формування економічної політики в Україні? Легко побачити, що ні, не мають. Візьмемо лауреата 2018 року Пола Ромера. Він отримав цю премію за розробку моделі, яка доводить, що основним фактором економічного зростання є інвестиції у сферу наукових досліджень і розробок та інвестиції у людський капітал. Чому Україна в реальній економічній політиці ігнорує ці досягнення, які давно відомі і багато країн успішно застосовує такі рецепти? Ще наведемо приклад, коли, на наш погляд, не треба «сліпо» вірити міжнародним рекомендаціям, бо вони можуть бути і помилковими. Так, у мене викликали критичну реакцію економічні фрагменти останньої доповіді Римського клубу. Проте в Україні ми не ведемо дискусій з цих положень.